

BOZSIK VIOLA

Beszélgetés egy roma nemzetiségi iskolában¹

ÉRTELMEZÉSEK, VITÁK

A vidéki város iskolája névváltoztatások és fenntartó-váltások után 2011-től cigány nemzetiségi iskolaként működik. Az ide járó gyerekek 95%-a roma, sokan közülük hátrányos vagy halmozottan hátrányos helyzetűek, s gyakori a túlkorosság, lemorzsolódás, sajátos nevelési

igény, beilleszkedési, tanulási, magatartási zavar. Harmadik éve folyik a romani nyelvoktatás. Rög-tön elsőnek egy nyelvórára ülhetnek be, direkt a

kedvemért tartott „kirakat”, ez kár – ezt első magyar óra, és harmadik cigány nyelv követi. A tananyag érdekes: állatok, színek megnevezése, karácsonyi ünnepek, himnusz, tánc, találós kérdések. A gyerekek izegnek-mozognak, tekeregnek a padban, Nelli néni azt ígéri, ha rendesen dolgoznak, óra végén lehet Youtube-on zenét hallgatni. A Jollyt és a Kis Grófot! – szól a kívánság. S mikor beteljesül, és együtt énekelünk az osztállyal, látható a meglepetéssel vegyes öröm: „Ismeri?! Te szereted a cigány zenét?” Igen, felelem teljes meggyőződéssel, amíg eszembe nem jut, hogy valóban, de csak egy szűk szeletét, melybe biztosan nem tartozik bele a *No roxa áj*.

Furcsa kettősséget tapasztalok: ismeretlen, idegen közeg, s közben nagyon élő, nagyon emberi. Feltűnő a gyerekek irányomba tanúsított udvariassága és kedvessége, illetve az egymás közti kommunikációjukban megnyilvánuló durvaság közti

ellentét. Gyerekek kiabálnak egymással, tanárok kiabálnak gyerekekkel. Ugyanakkor a tantermek barátságosak, mindegyikben digitális tábla, mókás, ahogy hurkapálcával mu-

ismeretlen, idegen közeg, s közben nagyon élő, nagyon emberi

togatnak rajtuk a tanárok. De használják a pedagógusok, van, aki még PowerPoint bemutatót is készít, s nagy küzdelem árán, de a gyerekek odafigyelnek. „Maga itt fog tanítani?” – hangzik el a nap folyamán rengetegszer. „Nem, én csak mára jöttem, megnézem ezt az iskolát és titeket, én egy tanároknak szóló újság szerkesztőségében dolgozom.” „Újságíró?” – kap vérszemet az egyik fiú, és rögtönzött performanszot mutat be: „Azt is írja meg az újságba, hogy én most jöttem a börtönből! Én huszonkét éves vagyok – folytatja a tizenkettőnél biztosan nem idősebb gyerek –, négy évet ültem, a börtönben a felső ágyról le kell kerülni az alsóra, olyanokat tudnék mondani!” S történetet következik a képzeletbeli

¹ Az interjú egy vidéki város iskolájában készült (egy tanárnóval és az igazgatóval). A publikálandó anyagról nem sikerült megegyezni az igazgatóval, ezért a település és az iskola név nélkül, a tanárok és a gyerekek megváltoztatott névvel szerepelnek benne.

börtönévekről. Azt hiszi vajon, hogy én ezt elhiszem?

A tanárnővel kimegyünk az utcára, kávé-cigare, ott mesél.

– *Izgalmas, amit mondtál, hogy már a szüleit is tanítottad ezeknek a gyerekeknek. Hogy kell ezt elképzelni, milyenek voltak a szülők, és hozzájuk képest milyen az új generáció, látszik-e valami folyamat?*

– Nyomon követem a diákjaim életét, illetve az egész cigánytelep elmúlt huszonegynéhány éves sorsát. Ebből egy egyértelműen lefelé tendáló folyamat látszódik.

– *Mindig is cigánytelep volt itt?*

– Igen, amióta idekerültem, tehát a kilencvenes évektől. Ahogy a rendszerváltozás után a bányá megszűnt, a bányászok elköltöztek, így alakult ki a két cigánytelep. A szakdolgozatomat róluk írtam, az itt jó pár évvel ezelőtt bevezetett *Lépésről lépésre* programról. Láthattad, hogy rajtad kívül ma is több vendég járt az iskolában, ez nálunk mindennapos dolog. Ami tévéműsor, újságcikk csak megjelent rólunk, azt mindig kivágtam és elrakosgattam, szóval archiválom az elmúlt huszonnégy évet. Még van másfél-két évem a nyugdíjig, akkor lesz 25 éve, hogy idejöttem a cigánytelepre.

Minden kegyetlenül lefelé tendál. Annyiból jobb nekem, hogy a tiszteletet maximálisan megkapom. De ugyanakkor látod – mindennap meg kell szenvedni azért a bizonyos óráért, hogy eljuthass A-tól B-ig. Rettenő nehéz a hatodik órá-

ban nyelvet tanítani. S elképesztő, honnét jönnek ezek a gyerekek az iskolába. Mindig azt szoktam mondani a gyakorlósaimnak: megyünk a cigánytelepre, beviszlek egy-két családhoz. Majd utána bejöhetsz a termembe, megnézed, hogy mit csinálók, és mondhatsz véleményt.

Borzasztó körülmények vannak, s az ideérkezők gyakran csak ezt látják meg, mert ez a szenzáció. Elég gyakran filmeznek itt, és csak a nyomorról. Hogy a legutolsót mondjam, egy

felkapott fiatal zenész, általam ismeretlen szerző, itt forgatott nálunk. Nyilván nagyon sok pénzt fog kapni azért, hogy a cigánytelep nyomorúságát jól lefilmezte. Az én osztályom is benne van, és rappel. Rengeteg filmet forgattak itt, több órásat is. Dokumentumfilmet, meg játékfilmet is. Ha meg akarom nézni, hogy húsz évvel ezelőtt hogy nézett ki ez a telep, elég a háttereket figyelni. Az ilyenek után eltelik egy kis idő, bejönnek a szülők, én meg kérdezem őket: „Mit mondott maga, apuka? Mit mondott ebben a riportfilmben?” „Miért, maga látta?” „Hogyne láttam volna, nekem is van otthon internetem!” S ilyenkor jön a szégyenkezés. Mostanra már tartok kicsit a televíziótól és a teleptől, mert látom ezt a visszasságot. Nem itt kezdtem tanítani, hanem a másik cigánytelepen. Azt az iskolát ellopták.² Ma már ide jár mindkét telep diákkorosztálya.

– *Ők egymáshoz hogyan viszonyulnak?*

– Mindkét telep lenézi a másikat. Mindkettőt néhány erős család uralja.

² Az egyik szegregátumban állt egy pályázati pénzből épült, modern, szép iskola. Néhány évvel a felépülését követően bezárták, mert nem volt elég gyerek, aki odajárjon. Az iskolaépületből a betonlázat maradt meg – a nyílászárókat, a fal tégláit, a berendezést, mindent széthordtak.

– *Ez látszik a gyerekeiken, az ő iskolai, osztályon belüli pozíciójukon?*

– Inkább a verekedésben jönnek elő a családok közti viszályok. Ma kiküldtem a kis Gulyást az óráról. Muszáj volt, mert tudtam, hogy mi történt, hol és hogyan törte el a kezét. Ha azzal most nekiáll verekedni, csak még nagyobb baj lett volna.

Harmincnégy éve tanítok, nem szokásom kiküldeni gyereket, de tudtam, hogy ha most nem lépek, baj lesz. Sokszor előfordul, hogy a tanítási órákon, meg szünetben is, nekünk, tanároknak a másodperc századrésze alatt kell döntéseket hozni.

– *Nehéz bármit is mondani így, hogy néhány órája vagyok csak az iskolában, azonban fura az a kettősség, ahogyan velem nagyon udvariasak, egymással meg nagyon durvák a gyerekek.*

– Azért, mert azt várták, hogy hozol nekik ajándékot. A riporterek általában azzal érkeznek: cukorka, csokoládé, toll, csilivilí mütyürök.

– *Úgy láttam, fellelkessedtek az ígéretre, hogy óra végén beteszed nekik a Jollyt meg a Kis Grófot.*

– Máskor jobban fegyelmezhetőek. De ha valaki idegent sejtene, akkor a magatartásbeli problémák felerősödnek. A harmadik órán egyedül voltam, láttad, ott nem is volt gond. Itt az utolsón bent ült a másik tanító néni, bekopogott egy nagyobb fiú, ott voltál te, ez így elég forgalmas. Szorosan kell fogni a gyepőt, szabályszerűen vért izzadok. A hatodik órára már nagyon kivagyok. S akkor hazamegyek – tegnap is

itt voltam délután négyig – végre leülök. Otthon soha nem mondok el semmit, csak a konyhaszekrényemnek magyarázok.

Pedig tegnap névnapom volt, a kollégáim mondták is, miért nem megyek haza. Az egyik legtöbb órám van, sorozatban tanítok hat órát. Elég kevesen vagyunk sajnos.

– *Ki jön ide tanítani?*

– A régi dolgozók közül már csak nagyon kevesen maradtunk. Egy magyar szakos kolléganőm van még itt huszonegy éve. Valahogy itt ragadtunk. Én '92-ben, télen költöztem ide az Alföldről. Nem volt pedagógusállás, így családsegítő lettem februárban, szeptembertől jöttem át az iskolába. Az Alföldről is cigányok közül jöttem, teljesen véletlenül hozta így az élet, mindig valahogy a cigányokkal foglalkoztam.

– *Az segített, hogy akkor a családokat már ismerted?*

– Velük foglalkoztam ugyan, de eleinte az iskolában mások voltak az arányok. Kezdetben alig jártak ide cigány gyerekek, aztán 10%-ra, 20%-ra, 30%-ra nőtt az arányuk, öt

éven belül lettünk szinte százszázalékosan cigány iskola. Ahogy a lakosság is. Elvértve akad a telepeken magyar származású: akik itt születtek, és, ahogy az én anyám, azt mondják, hogy itt születtem és itt is akarok meghalni.

Nagyon jó lenne elmennünk, megnézni, hogyan működnek más iskolák. Az az igazság, hogy egyre jobban kiégünk, és egyre jobban el vagyunk fáradva. Nagyon sokszor van úgy – és ahogy öregszem,

otthon soha nem mondok el semmit, csak a konyhaszekrényemnek magyarázok

öt éven belül lettünk szinte százszázalékosan cigány iskola

egyre sűrűbben –, hogy azt mondom, nem csinálom tovább, és befejeztem. S akkor jól kisérom magam – akár itt az iskolában, akár otthon –, másnap reggel felkelek, és teszem újra a dolgom.

– *Mi az, amitől mégis folytatod?*

– Ezt mindig megkérdezik, de nem tudom megmondani. Van bennem egy olyan megújulás reggelre, miután lefeküdtem és kialudtam magam, hogy most azért is be-megyek és megmutatom, hogy én vagyok az úr, hogy mégis tudok fegyelmezni, és mégis meg tudom csinálni. Van az emberben egy ilyen nem is tudom... egy ilyen bizalom, hogy hátha ma sikerül.

– *Mennyi jön vissza a sok befektetett energiából a gyerekektől, például van-e, aki kiemelkedően tehetséges valamiben?*

– Van közöttük kiemelkedően tehetséges, igen. Csak miután elvégzi a nyolc osztályt, nem tudni, mi lesz vele. Visszajárnak a gyerekek, elmesélik, sikerült-e szakközépiskolába, gimnáziumba menni. A szakmunkásképzőt egyre többen elvégzik.

[A beszélgetésbe bekapcsolódik az igazgató:]

– Van olyan, akit német nyelvre egyszerűen nem lehetett tanítani, nem akarta, nem tudtuk megfogni. Az általános iskola elvégzése után visszajött különórákra. Egy másik volt diákunk asztalosként végzett, és kint van az osztrákoknál. Itthon nem sok munkalehetőség adódik nekik, kint jobban tudnak boldogulni. A német a második idegen nyelv, ezt negyedikben kezdjük el tanítani. Otthon a szülők töredékesen beszélnek még cigányul, de visszatannak a

gyerekektől. Az iskolában az irodalmi nyelvet tanítjuk, az otthoni köznyelv.

– *Nemzetiségi iskola lettetek. Hogyan állnak hozzá ehhez a gyerekek, a családok: büszkék rá, hogy ez a mi iskolánk, vagy úgy tekintenek rá, hogy „ez csak egy cigányiskola”?*

Igazgató: Két telep között vagyunk, ott, ahol a gyerekek laknak. Itt integráció – egymáshoz – nem lehetséges, természetes, hogy csak cigány gyerekek járnak ide. Úgy próbálunk meg kilépni ebből a zártságból, hogy kirándulni, kulturális programokra megyünk. Ehhez pályázati pénzek kellenek. Színházban voltunk a múlt héten bent a városban, és rajzversenyen. A példaképek hiánya miatt nemigen van kire büszkének lenniük – akkor büszkék, amikor

elvisszük őket valahova, ott helytállnak, feladatot oldanak meg. Általában jó eredményeket érnek el a rajzversenyeken: beleviszik a fantáziájukat, a cigány színvilágot. Ez a rajztanárnőnk támogató hozzáállásának is köszönhető. Egy versmondó-mesemondó versenyt az egyik kislányunk megnyert. Annyira ízesen adta elő a történetet, hogy győzött.

Tanárnő: Most az órán bátortalanok voltak a táncosok, de különben eszméletlenül tudnak táncolni. A táncegyüttesünkkel kaptunk már meghívást Németországba, Ausztriába is.

– *Ezt tényleg otthonról hozzák?*

Igazgató: Igen. Előfordult, hogy valahová fellépni hívtak, a táncosokkal begyakoroltunk egy koreográfiát, aztán mikor indultunk volna, a tizenkét táncosból nem érkezett meg, csak kettő. Mit csináljunk?

Elindultunk a busszal, felszedtük, akit látunk a telepen, útközben megbeszéltük az új koreográfiát. Ugyanarra voltak képesek, mint azok, akik előtte gyakoroltak.

Tanárnő: Én is ismerem ezeket a számokat, táncokat, de ők sokkal hamarabb tudják, hogy mi a menő. Begyakorlom, hogy én is tudjam.

– *Első órán valamire azt mondtad nekik: „Mi, cigányok...”*

– Igen.

– *Mit szólnak ehhez?*

– Ha megkérded tőlük, hogy én cigány vagy magyar vagyok-e, mindig azt mondják, cigány. Majd az utolsó napon elárulom nekik, hogy nem. Az az igazság, hogy át is veszem az érzéseiket, világukat, stílusukat. Sokszor előfordult, hogy bementem velük a Tescóba, valamilyen megjegyzést meghallottam, és abban a pillanatban éreztem, hogy azért mondták, mert cigányokkal együtt jöttem be. Mikor hazamegyek, kell egy óra, mire visszazökkenek.

Pár évvel ezelőttig még én is táncoltam velük, így hát tudják, hogy tudok táncolni. Most már csak karácsonykor, bulin, farsangon táncolok, ünnepeken még én vezetem a táncsapatot, amolyan lassított felvételben – fájnak a lábaim, az ízületek.

Elkezdtem énekelni ezt a *No roxa ájt*, a Kis Grófótól. El voltak ámulva: „Maga ezt honnan tudja?” Abban a pillanatban azt hitték, hogy mivel én is tudom, tehát cigány vagyok. Onnantól kezdve meg, hogy elkezdtem cigányul beszélni, meg voltak róla győződve. Teljesen elfogadnak. Egy cigány ember messziről megmondja rólad, hogy fajgyűlölő vagy-e vagy sem. Még se kell szólalnod. Nagyon érzik. Az

érzelemlámpájuk nagyon gazdag. És ahogyan te állsz hozzájuk, azt kapod vissza. Az osztályban a kalapokat, amiket mutattam neked, a szülők gyűjtötték össze nekem.

– *Bejönnek a szülők? Hozzád jönnek?*

– Persze. Jönnek-mennek itt, s a kalapokról, kendőkről tudják, hogy megbecsülöm, gyűjtöm őket. Azt szoktam mondani a gyerekeknek: csak annyi tiszteletet kérek a magam számára, amennyit én is adok.

Tegnap volt a névnapom: vettem kis csokikat, művirágokat, ezt-azt, amit szoktak, én is bevásároltam üdítőt, csipszet, kórusban énekeltek nekem,

cigányul, természetesen. A kedvencemet: a *Dzsigolót* a Kis Grófótól, meg az *Aranyesőt* Bódi Gusztitól.

A Pécsi Tudományegyetemen elvégeztem a romológia szakot. Ez úgy történt, hogy jött egy új rendelet a továbbképzésekkel összegyűjtendő 120 pontról, kötelező jelleggel. Én akkor már 47 éves voltam, húzódoztam is, hogy én már nem akarok iskolába járni. Következő évben mégis elmentem felvételizni. Előtte annyi mindent hallottam már a cigányokról, hogy azt sem tudtam, mi az igaz, gondoltam, most elmegyek, és megtanulom. Így végeztem két év múlva. Azelőtt is alkalmaztam ugyan a cigányokkal kapcsolatos ismereteket, csak még nem voltunk nemzetiségi iskola, így ez nem volt hivatalos.

– *Tehát korábban is volt ilyen az órán például, hogy akkor most táncoljunk?*

– Igen, a tánc mindig is hozzátartozott az óráimhoz. A két alumíniumkanna, amit a teremben láttál, ugyanaz, amelyekkel gyerekkoromban én hordtam a vizet. Ma már nagyon nehezen beszerezhető. Vannak

nagyon szép fellépő ruháink, sok versenyt nyerünk. Ha tudják, hogy fellépésre készülünk, reggeltől estig, estétől reggelig gyakorolnak. Szeretik csinálni, és én is szeretem.

– *Vannak emlékezetes tanítványaid? Vagy egy olyan történet, amit muszáj elmesélni?*

– Két fajta gyereket jegyzel meg: aki nagyon jó, vagy aki nagyon rossz. Nem is kedvenc tanítványom, inkább kedvenc osztályom volt. Akkor még felsőben tanítottam, és kaptam egy nagyon kemény osztályt. Mivel akkoriban 18 éves korig tartott a tankötelezettség, egy csomó túlkoros fiú ült velem szemben. Jött a ballagás. Úgy szokás, hogy a fiúk vajdának öltöznek, fehér öltönybe, fekete inggel, nem nagyon lehet előírni nekik, milyen öltözetben jelenjenek meg. Azt mondtam nekik: nem kötelező, de javasolnám a fekete öltönyt fehér inggel. És miben lesz Nelli néni? Természetesen fekete szoknyában, fehér blúzban. És hol veszi? Hát a kínaiban. Képzeld el: meglestek engem, hogy melyik blúzt veszem meg. Megjelentek a ballagás reggelén teljesen egyformában, az összes fiam. A lányaim egyforma blúzokban. Két csokrot kaptam. A szülői munkaközösség megkérdezte, hogyan szeretném a ballagást, mondtam, hogy természetesen a roma hagyományok szerint. Tizennyolc szál méteres vörös rózsát kaptam, azzal az eszméletlen drága ballagási szalaggal átkötve. S kaptam művirágot, szép idézettel, melyet sokáig szó szerint tudtam. Ezt a mai napig őrzöm a szekrényem tetején. Beálltak az osztályterembe a tanítványaim, mind egyenruhában. Még a szülőknek is olyan blúzuk volt. Egy nagy szobrot is kaptam. Megkértek egy kollégánőt, hogy menjen

sokakról tudok, akik soha életükben nem mozdulnak ki a telepről

csakis szeretetből tanult

be a városba, és vegyen nekem ajándékot. Van nálunk itt a városban egy nagyon elit ajándékbolt, aki oda jár, annak tényleg nagyon sok pénze van. Onnan kaptam ezt a nagy szobrot: egy anyuka fogja a kislányát. Ez volt a csúcs: ez a nyolcadik osztály.

Velük azóta is csetelünk a Facebook-on, van, amelyik megnősült, házassodik, gyereke van.

– *Felnőttként itt maradnak a telepen?*

– Többnyire igen. Sokakról tudok, akik soha életükben nem mozdulnak ki a telepről. Előfordult, hogy elmentünk innen két buszmegállónyira, s a gyerekek azt hitték, már Pesten vagyunk. Ez a bezártság rögtön érthető lesz, ha megnézzük, milyen drága a buszjegy egy családnak.

– *Mit látnak a világból ezek a gyerekek, mi kelti fel az érdeklődésüket az iskolában? Vagy nem lehet általánosítva, „ezekről a gyerekekről” beszélni?*

– Inkább az a lényeg, én hogy tudom az ő érdeklődésüket felkelteni a tudás iránt. Nagy szükségük van a bátorításra. Állandóan dicsérem őket, nem adok egyest, csak piros pontot meg ötöst. „Hölgyeim és uraim, kérem a figyelmet” – mondom nekik, tehát érzik a tiszteletet, s nem be-szélek csúnyán velük, ami pedig máshol előfordul. Ezt adják vissza nekem.

Volt egy fiam, akiről beszélünk, hogy kint az osztrákoknál asztalos, ő csakis szeretetből tanult. Annyira kötődött hozzám, hogy ha én táppénzen voltam, kérdezte, hol vagyok, és ment a másik kollégánőhöz, ahhoz bújtt, őt simogatta, a többiek meg mondogatták: „Nellinénihánya van.”

Csak a szeretettel tudod őket megfogni, a tisztelettel.

[Egy lány jön az utcán, köszön.]

– Látod, ő tavaly végzett nálunk, és visszajár németből korrepetálásra. Itt lakik a piros épületben, a családok átmeneti otthonában. Aki kolléga ráér, szívesen segít neki.

Csak a szeretettel tudok motiválni, semmi mással. Akit szeretnek, akihez kötődnek, az tud velük előrejutni. Van pedagógus, akinek sok problémája van, mert nem fogadnak szót.

Mindegyikük ismerősöm a Facebookon. Néha ennek nem örülök, mert sajnos nyomon lehet követni, ki kit fog megverni, ki kivel van haragban. Ugyanakkor ezt jó is tudni, mert ha bejön az iskolába, itt majd le fog csapódni, hogy a kistesóért harcol a nővére, bátyja. Érdemes őket nyomon követni, főleg ha hosszú – téli, tavaszi – szünet van. Egyre többen jönnek a napközis táborba is. Van egy strand, ahová menni szoktunk: beáll a busz az iskola elé, és aki szeretne, felszáll hozzánk. Ez egész nyáron így működik, egy héttel az iskolakezdés előttig. Városi szinten nagyon sokan kihasználják. Én nagyon szeretem a nyári tábort, és ők is.

Jelenet a Pesti Magyar Színiakadémia március 15-i ünnepi előadásából